

Çerçeveleme Kuramı Bağlamında “Hürmüz Gelin” Adlı Türküde Ölüm Unsurlarının Çerçevesi

Framing Death Elements in the Context of "Hürmüz Gelin" Folk Song within the Framework Theory

Nesrin FEYZİOĞLU¹

Atatürk Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, Türk Müziği Bölümü, Erzurum, Türkiye,
nesrinf@atauni.edu.tr
(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

İnan UMURBEK²

Kafkas Üniversitesi, TÖMER, Kars, Türkiye
inanumurbek@kafkas.edu.tr

Geliş Tarihi/Received 05.07.2024
Kabul Tarihi/Accepted 21.10.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 28.10.2024

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:
Nesrin FEYZİOĞLU
nesrinf@atauni.edu.tr

Cite this article

Feyzioğlu, N. & Umurbek, İ. (2024). Framing Death Elements in the Context of "Hürmüz Gelin" Folk Song within the Framework Theory. *Culture and Civilization*, 7, 1-7.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Öz

Makalede, hayatın üç önemli geçiş evresinden biri olan ölüm olgusunun türkülerdeki çerçevesi ele alınmıştır. Türküler, bireyin acılarını, üzüntülerini, sevinçlerini, isteklerini ve arzularını kısacası hayata dair duyuş ve düşüncelerini sanat gerçekliği çerçevesinde konu edinmektedir. Bu bakımdan türküler, söz varlıkları hatta ezgisel işlenişleri itibarıyla yansı metinlerdir. Çerçeveler, sosyal dünya gerçekliklerini anlamlı bir biçimde yapılandırarak alımlayıcının yorumuna sunan bilişsel yapılardır. Sosyal bilimler içerisinde diğer alanlara göre iletişim alanında daha sık kullanılan çerçeveleme metodu, bu çalışmada halk edebiyatı ürünlerinden biri olan türküler üzerinde uygulanmıştır. Makalede ölümün bir türkü metni içerisinde hangi biçimde çerçevesi gösterilmeye çalışılmıştır. Makalede incelediğimiz "Hürmüz Gelin" türküsü, çerçeveleme yöntemine göre incelenmiştir. Çerçeveleme kuramı üzerine çok çeşitli tanım ve analiz modelleri olmasına karşın çalışmamız, Robert Entman'ın "seçim ve belirginlik" modeli ışığında oluşturulmuştur. Böylece "Hürmüz Gelin" adlı türküde, ölümün hangi kelime, kelime grubu ve sembollerle işlendiği, "seçim ve belirginlik" unsurlarından yararlanarak nasıl çerçevesi belirlenmiştir. Böylece kuramın analiz modelinde "seçim ve belirginlik önemli bir kılavuz olmakla birlikte ölümün, bireyin bilinç dünyasında algılayıp yapılandığı çerçevelerin ortaya çıkarılmasına katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkü, ölüm, çerçeveleme, sanatı.

Abstract

The article discusses the framing of the phenomenon of death, which is one of the three significant transitional phases of life, in folk songs. Folk songs address the individual's pains, sorrows, joys, desires, and aspirations, in short, their feelings and thoughts about life within the framework of artistic reality. In this respect, folk songs are reflective texts in terms of their verbal elements and melodic processing. Frames are cognitive structures that construct social world realities in a meaningful way and present them for the interpretation of the audience. Among the social sciences, the framing method is used more frequently in the field of communication compared to other areas, and this study applies it to folk literature products, specifically folk songs. The article aims to demonstrate how death is framed within a folk song text. The folk song "Hürmüz Gelin" that we examined in the article has been analyzed according to the framing method. Although there are various definitions and analytical models regarding framing theory, our study has been developed in light of Robert Entman's "selection and salience" model. Thus, in the folk song titled "Hürmüz Gelin," it has been determined how death is processed with specific words, phrases, and symbols, and how it is framed by utilizing the elements of "selection and salience." Therefore, while "selection and salience" serve as significant guides in the analytical model of the theory, they have also contributed to revealing the frames that death constructs in the individual's conscious world.

Keywords: Uğur Uzunkaya, Oghuz, Turkish Poems in Egypt

Giriş

Çerçeveleme kavramının kökleri 19. yüzyılın sonlarına ve 20. yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. Kuram, son zamanlarda popüler olan iletişim biliminde kullanılmasının yanında bilişsel psikoloji, antropoloji, toplumbilim, ekonomi, dilbilim, sosyal hareketler araştırması, politika araştırması, gibi birçok bilim dalında kullanılmıştır. Çerçeveleme kuramı, kitle iletişim araçları ve medya odaklı olmayıp bunun yanında halkbilimi ve dilbilim alanlarını da yakından ilgilendiren kültür ve söylem çalışmalarına önem vermektedir. Bu amaçla “*Hürmüz Gelin adlı Türküde Geçen Ölüm Unsurlarının Çerçeveleme Kuramı Bağlamında Çözümlemesi*” adlı makale, kuramın önde gelen bilim insanlarından Erving Goffman ve Robert Entman ile diğer birkaç bilim insanının tanım ve açıklamalarından yararlanılarak hazırlanacaktır. Makalede ilk aşamada çerçeveleme kuramına ilişkin temel bilgilere değinilerek devamında kuramın kültür, söylem ve halkbilimi ile ilişkisine yer verilecektir. Bu bilgiler ışığında türkülerde yer alan ölüm olgusuna dair açık ve örtük yapılar aracılığıyla çerçeveler ve ezgili metindeki işlevleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Türkülerde, birey ve toplumun duyuş ve düşünüş dünyası kimi zaman doğrudan kimi zaman derin bir yapıda aktarılmaktadır. Topluma dair dinî, geleneksel ve kültürel kural ile uygulamaların aktarılıp yaşatılmasında halk müziği önemli sanat türlerindedir. Bu bağlamda türküler, toplumun felsefe, sanat ve estetik algılarını içeren önemli türlerdendir. Toplum ve sanatsal faaliyetler, karşılıklı etkileşim çerçevesinde bir bütün olarak görülmektedir. Bireyin bir türküyü yahut maniyi anlamasının ya da anlamamasının kişisel ilgi ve ihtiyaçlarına bir katkısı yoktur. Fakat toplum içinde yaşadığı çevrenin insanını anlamak istiyorsa bu tür ürünlerin incelenip değerlendirilmesi önemli bir rol oynamaktadır (Karabaş, 1999). Bu bağlamda birey, duyuş ve düşüncelerini öznel bir biçimde yansıtırken toplum, yansılanan bu unsurları nesnel bir yapıda daha anlaşılır bir biçimde türkülere aktarmaktadır.

Sanatın çözümlenmesinde ilkin felsefeye başvurulması, sanatın karmaşık olan iç ve dış dünyamızda beliren anlamlar dizgesini billurlaştırma amacını taşımaktadır.

Bireyin sanatı doğru kavrayabilmesine ve özel bir gözle bakabilmesine yardımcı olan felsefe “olabildiğince genele ulaşmaya, bütüne bakmaya çalışır, bölmeden parçalamadan görmeye özen gösterir, böylece karmaşığı yalına indirgemeye çalışır, karmaşığı yalında anlamaya ve anlatmaya çalışır” (Timuçin, 2011, s. 10). Böylece yaşamdaki karmaşıklığı bilinç yoluyla elinde geldiğince birey aracılığıyla azaltmaya ve anlamlandırmaya çalışmaktadır.

Sanat faaliyetleri içerisinde soyut tarafı ağır basan mûsikî, yansılacağı duygudaki mana yüküyle, toplumsal tutum ve uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, halk felsefesi ve kültüründen yararlandığından dolayı halk mûsikisinde yoğun görülmektedir. Böylece diğer tüm sanat türlerinde olduğu gibi türküler de bağlamından bağımsız düşünülmemektedir (Feyzioğlu, 2023). Halk müziği, toplumun yaşadığı sosyal çevrede gerçekliklerden yola çıkarak halk felsefesi, kültürü, geleneği vd. halka dair unsurları sanatsal bir söylem ile işler. Bu unsurları işlerken edebiyatın estetik boyutundan yararlanır. Sanat her durumda alımlayıcıyı gerçekliğin temelini ulaştırmaktadır. Sanat, alımlayıcıya gerçekliğin özünü, gerçekliğin gerçekliğini ve gerçekliğe dair en üst boyuttaki anlatımını sunmaktadır. Bu bağlamda sanat, gerçekliğin yansımaları üzerine kurulmuştur (Timuçin, 2017). Sanatın özünde bulunan öznellik doğrudan alımlayıcıya aktarılmamaktadır. Yaşanılan gerçeklikler karşısında sanatçı öznel nesnel kılarak okuyucuya sunmaktadır. Böylece sanatçı, sanat eserini herkesin anlayabileceği bir biçimde sunmakla sorumludur (Timuçin, 2011). Türkü de sanatçının duygularının bir yansıması olarak her ne kadar öznel bir biçimde yaratılsa da sanatçı, sanatını alımlayıcıya nesnel bir biçimde yansıtmaktadır.

Türkü, bir sanatsal faaliyet olarak estetik boyutta iki temel kural çerçevesinde değerlendirilmektedir. Birinci kural, sanatta gerçekliğin yansılanışı, ikinci kuralda ise sanatın gerçekliği değerlendirilişi biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Böylece bu iki kural, türkünün edebiyat estetiği çerçevesinde çözümlenmesinde önem arz etmektedir. “Sanatta gerçekliğin yansılanışı; sanatın bir toplumsal bilinç biçimi oluşuna dayanır. Tıpkı felsefe, hukuk, ahlâk vb. gibi öbür toplumsal bilinç biçimleri gibi sanat da toplumsal varlığın kendine özgü bir yansımasını oluşturur (doğru ya da çarpık). Dolayısıyla bir yansı olarak sanat ile yansılanan nesnel gerçeklik arasındaki uygunluk söz konusu olup praksis ölçütünde bize sanatta hakikati veren şey budur. Böylece sanat bu yönüyle “gerçeklik bilgisine” dayanır.” Sanatın gerçekliği değerlendirilişinde ise, sanatın aynı zamanda bir üretici etkinlik oluşu, nesnel gerçekliği, “*güzelliğin yasaları uyarınca*” biçimlendirilişi, *sanatın gerçekliği değerlendirilişini de bizlere verir.*” (Redeker, 1986, s. 11-12). Yaşamın en önemli gerçekliği olan ölüm, toplumsal bilinç biçimi olarak sanat eserlerinde yansı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda çerçeveleme kuramı, ölüm olgusunun estetik olarak ele alındığı türkülerde toplumun kültür ve söyleminden yola çıkarak olguların anlamlandırılmasını ve bağlamsal olarak yorumlanmasına hizmet etmektedir.

Bu makalede türkünün söz varlığı bağlamında tespit edilerek analiz edilen ölüm unsurları, kuram ışığında toplum bilincinde algılanan ölüm gerçekliğinin belirli yönleri seçim ve belirginlik mantığıyla içeren çerçeveler ölçeğinde incelenmektedir. Böylece seçim ve belirginlik yoluyla türkülerdeki ölüm unsurlarının tanımı verilerek neden-sonuç ilişkisi kurulmak suretiyle yorumlanmaya çalışılacaktır. Çerçeveleme kuramı, bir yandan metin içerisinde istenilen unsurlara dikkatin yoğunlaştırılmasına yardım ederken diğer unsurlardan dikkati uzaklaştırmaktadır. Böylece metnin belirli yönlerini ön plana çıkarılarak diğer yönlerin dinleyici veya izleyici tarafından arka planda kalmasına zemin hazırlanmaktadır. Bu bağlamda incelenecek türküdeki ölüm unsurlarının bağlamsal açıdan değerlendirilerek hangi amaç ve kapsamda kullanımına dair bilgiler verilmiştir.

Çerçeveleme Kuramı

Çerçeveleme kavramının varlığı 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başına kadar uzanmaktadır. Çerçeveleme kuramı, başlangıçta bilişsel psikoloji (Bartlett, 1932) ve antropoloji (Bateson 1955,1972) alanlarında yapılan çalışmalarla bilim dünyasına tanıtılmıştır. Sonraki yıllarda çerçeveleme kuramı, toplumbilim (Goffman, 1974), ekonomi (Kahneman & Tversky, 1979), dilbilim (Tannen, 1979), sosyal hareketler araştırması (Snow & Benford, 1988), politika araştırması (Schön & Rein, 1994), iletişim (Tuchman, 1978), politik iletişim (Gitlin, 1980), halkla ilişkiler (Hallahan, 1999) ve sağlık iletişimi (Rothman & Salovey, 1997) gibi farklı disiplinlerde kullanılmasıyla kuramın çalışma alanı genişlemiştir.

Çerçeveleme kuramı, bilim dünyasında Antropolog Gregory Bateson tarafından tanıtılmıştır. Kuram üzerinden geliştirdiği durumsal çerçeveleme teorisinin kurucusu olan Gregory Bateson, çerçeve kavramını psikolojik yönden değerlendirerek birbiriyle etkileşim halinde olan mesajları, zaman ve mekân açısından sınırlandırmaktadır (Bateson, 1972).

Erwing Goffman, sosyoloji alanında çerçeveleme çalışmalarına ilk imza atan bilim adamı olarak çerçeveleri, bireylerin sosyal yaşantıları içerisinde karşılaştıkları birincil nitelikteki bilgiler ile mesajları toplumsal biçimde inşa edilmiş kavramlar olarak tanımlamaktadır. Bunun yanı sıra çerçeveler, insanın etrafında tezahür eden bilgiyi bulmalarına, anlamalarına, tanımlamalarına ve etiketlemelerine yardım ederken, onları birer “deneyim ilkeleri” kavramıyla açıklamaktadır. Ayrıca dünyanın çok katmanlı olaylarını anlaşılır kılarak dünyayı anlamlandırmak amacıyla bireyin günlük aktiviteleri içerisinde kullanılan yorumlayıcı tasarımlara ulaşip onları anlamlandırmamızı sağlamaktadır. Bireyler, toplumsal kuralları ve çevrenin beklentilerini yine çerçeveleme aracılığıyla anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. Bu durumun aksine çerçevelerin yoksunluğu bireyin toplumu ve çevresini anlamlandırmayarak karmaşık bir sosyal yaşama sebebiyet vereceğini vurgulamaktadır (Aktaran: Kılıç, 2022).

Çerçeveleme, sosyal psikoloji alanında “Kırılğan Bir Paradigma Olarak Çerçeveleme” makalesinin yaratıcısı Robert Mathew Entman ile ün kazanmıştır. Robert Entman, çerçeveleme çalışmalarını “seçim ve belirginlik” unsurları üzerinden açıklamaktadır. Çerçeveleme algılanan bir gerçekliğin bazı yönlerini seçerek ve bunlar;

1. “Çerçeveler sorunları tanımlar; bir etmenin genellikle ortak kültürel değerler açısından ölçülen maliyet ve faydalarla ne yaptığını belirler
2. Nedenleri teşhis eder; sorunu yaratan güçleri tanımlar.
3. Ahlaki yargılarda bulunur; etmenlerini ve etkilerini değerlendirir.
4. Çareler sunar; sorunlara yönelik tedaviler önerir ve gerekçelendirir ve olası etkilerini tahmin eder.” (Entman, 1993a: 52).

Belirtilen maddelerden oluşturulan bir yol izlenilerek iletişim bağlamında bilginin anlamlandırma sürecinde onu belirgin hale getirmek amaçlanmaktadır.

Robert Entman “seçim ve belirginliğin” çerçeveleme kuramında en önemli unsur olduğunu belirtmektedir. Şöyle ki bu iki unsur, belirlenen bilgi parçasını toplum karşısında dikkat çekici, anlamlı ve akılda kalıcı hale getirerek çerçevelerin önemini vurgulamaktadır. Bilgi parçasının belirginliğindeki artış, alıcı tarafından algılama, ayırt etme, bilgiyi işleme ve bellekte tutma durumlarına etki etmektedir. Bilgi parçalarının metinlerde daha belirgin bir şekilde anlaşılması, yerleştirme, yineleme veya kültürel unsurların toplumun tanıdık sembollerle ilişkilendirmesiyle mümkün olmaktadır (Entman,1993a).

İnsanların bir arada yaşamlarını sürdürebilmelerinin temel şartı iletişim kurma becerileridir. Böylece iletişim kurmak için yalnızca gönderilen mesaj ile doğru ve etkili iletişimin oluşturulmadığı, bunun yanında gönderici, mesaj, araç ve alıcı olmak üzere dört unsur üzerinden doğru ve etkili iletişim sağlanmaktadır. Fatma Nisan, çalışmasında gönderilen iletinin gönderici tarafından çerçevelenerek, göndericinin içerisinde bulunduğu bağlamın ve duygu-düşünce dünyasının çerçevelerin biçimini etkilediğini ifade etmektedir (Nisan, 2022). İletişimin doğru bir biçimde gerçekleşmesine katkı sağlayan unsurlar, Robert

Entman tarafından farklı bir biçimde el alınmaktadır. Robert Entman, algılanan gerçekliğin iletişim bağlamında anlamlandırılarak alımlayıcıya doğru ve etkili bir şekilde aktarılmasında iletişimci, metin, alıcı ve kültür olmak üzere dört unsura ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir (Entman, 1993a). Bu dört iletişim unsurundan kültür olgusuna önem vererek kültürün çerçevelemede önemli bir unsur olduğunu belirtmektedir. Entman ileri sürdüğü düşüncesinde kültürün çerçeveler üzerinde önemli bir güce sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Çerçeveleme ve Kültür

Çerçeveler, kültür hazinesinden yararlanılarak oluşturulmaktadır. Kültür, bir toplumun kolektif hafızasını teşkil eder. Böylece kolektif hafızanın ürünü olan inançlar, kodlar, mitler, klişeler, değerler ve normlar bir çerçeveler kümesini ifade etmektedir (Van Grop, 2007). Alıcının düşüncesine ve kararına, kodlayıcının amaçladığı çerçeveleri yansıtabilmesi, çevremizde ve kültürümüzde karşılığı olmasıyla ilgilidir. Kültür genellikle var olan çerçeveleri ifade etmektedir (Kılıç, 2022). Çerçeveler, kültürel açıdan inşa edilmek üzere toplum bilincinde yinelenen bağlantılarla etkinliği kalıcı hale getirilmiştir. Bireyler, çerçevelerin oluşturulduğu toplumsal bağlamda ortak kültürel öğelerden aldıkları güçle toplumsal gerçekliği yeniden inşa ederek anlamlandırmaktadırlar (Küçük Durur, 2011).

Kültürden yararlanarak ve toplumsal söylemde kendini gösterdiği kabul edilen çerçeve, herhangi bir terim, sembol, metafor, örnek, betimleme, resim veya akıl yürütülerek, alıcıları olayı anlamaları ve yorumlamaları konusunda harekete geçirmektedir. Böylece metinde bir dizi örtük içeriğe alıcıyı yönlendirebilmektedir. Çerçevelerin algılanmasında, yukarıda belirtilen kavramlar yol gösterici konumdadır (Nisan, 2022). Böylece çerçevelerin çözümlenmesi, kültürden yararlanarak ve metin içerisinde belirlenen anahtar kelimeler üzerinden söylem analizi aracılığıyla yapılmaktadır. Söylemin oluşturulmasında temel kaynak kültürün kendisidir (Kılıç, 2022).

Çerçeveleme ve Söylem

Söylem bireyin sosyal hayatında çeşitli biçimlerde kullanılmasıyla üzerine farklı tanımlar yapılmaktadır. Çerçeveleme ve söylem, *“dil kullanımının kültürel ve toplumsal bağlamda ele alınması”* (Kocaman, 2009, s. 10) tanımı iki alan arasındaki ilişkiyi açıklar niteliktedir. Çerçevelerin analiz edilmesinde, bilince aktarılıp çözümlenmesinde bireyin düşüncesinde etkili olan konuşma, söylem, rapor ve roman gibi olguların ortaya çıkardığı etki ile müdahale edilmektedir (Entman, 1993a). Böylece söylem, çerçevelerin çözümlenmesinde kültürel ve toplumsal bağlamı da göz önünden bulundurarak metnin gücünü ve etkisini ölçen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çerçevelerin söylem bakımından değerlendirilmesinde Hymes, çerçeveleri birer *“konuşma biçimi”* olarak yorumlamaktadır. Söylemin çerçeveler üzerindeki etkisi, bir ifadenin insanların niyetlerine göre yorumlanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki alıcının kültürel bağlamda tanıdık etkinlikler aracılığıyla ifadenin şaka mı, taklit mi, sohbet etmek mi, ders vermek mi biçiminde neyi yansıttığını hangi çerçeve içerisinde üretildiğini bilmesiyle söylemin çerçeveler üzerindeki etkisini algılayabiliriz (Tannen, 1979).

Çerçevelerin söylem bakımından değerlendirilmesinde Benford ve Snow, *“söylemsel süreçler, hareket üyelerinin esas olarak hareket faaliyetleri bağlamında veya bunlarla bağlantılı olarak ortaya çıkan konuşma ve söyleyişlerine ve yazılı iletişimlerine atıfta bulunur. Kolektif eylem çerçeveleri, iki temel etkileşimli, söylemsel süreç tarafından üretilir: çerçeve ekleme ve çerçeve büyütme veya noktalama”* (Benford ve Snow, 2000, s.623) ifadeleriyle söylemin çerçeveler üzerindeki etkisinden bahsetmektedir. Söylemin çerçeveler üzerindeki etkisi çerçeve ekleme ve çerçeve büyütme biçimleriyle meydana gelmektedir.

Çerçeveleme ve Halkbilimi

Çerçeveleme Kuramının, halkbilimi kuramları içerisinde yer alan Performans Teoriyle olan ilişkisi bir dil kullanım biçimi ve bir konuşma biçimi olarak değerlendirilmektedir. Daha açık bir ifadeyle ne anlattığı değil nasıl anlatıldığının önemi vurgulanmaktadır (Bauman, 2022). Aynı olan sözlerin, nasıl söyledikleri konusunda farklı olan iki mesaj örneğinden yola çıkarak basit kelime değişikliklerinin insanların seçimlerinde önemli farklılıklar ortaya çıkaracağı belirlenmiştir (Cappella ve Jamieson, 1997). Gönderici iletiyi çerçevelerken, gönderici içerisinde bulunduğu bağlamı ve duygu durumları çerçevelerin şeklini almaktadır. Gönderici tarafından çerçevelenen ileti, alıcı tarafından anlaşılabilir olması durumunda yahut durum böyle değilse dönüştürülmesi gerekmektedir. İletişimde çerçevelemenin varlığı, iletinin anlaşılır olmasına katkı sağlamaktadır (Nisan, 2022). Bu bağlamda icra anında anlatıcı, konuşmasını yaparken ses ve dil kullanımı içerisinde *“ciddi, şaka, normal”* gibi kodlarla dinleyiciye iletişimsel bildirimine ait mesaj da vermektedir. Yani konuşmacının dinleyiciye *“konuşmamı*

söylediğim özel durumuna göre yorumla, konuşmamı gerçekleştirdiğim kelimeleri sözlükteki anlamlarıyla değil onları ses tonum ve biçimiyle yarattığım anlamları düşünerek anla” şeklinde açıkça ifade etmektedir (Çobanoğlu, 2015, s. 328). Tannen ise “ifadeleri niyetlerine uygun olarak yorumlayabilmek için, bir dinleyicinin kültürümüzde tanıdık olan birkaç olasılığı yani yapılan etkinliğin şaka mı, taklit mi, sohbet etmek mi, ders vermek mi yani hangi çerçeve içinde çalıştığını bilmesi gerekir” (Tannen, 1993, s. 141-142) ifadeleriyle aynı görüşü zikretmektedir. Diğer taraftan konuşma anında yapılan teşbih, tezat, tekrar, tecâhül-i arif, hüsn-i talil, mübalağa, mecaz, mecaz-ı mürsel, telmih, istiare, teşhis, intak, tevriye, tariz, nida, kinaye vs. söz sanatlarının kullanılarak dinleyicilere duyurulmasını belirtmektedir. Böylece performansın “yorumcul bir çerçeve” oluşturarak mesajların bu yorumcul çerçeve içerisinde anlaşılacağını ifade etmektedir (Çobanoğlu, 2015, s. 327-328). Performans teorii ışığında iletilen mesajların yorumcul çerçeve içerisinde anlaşılacağını ifade edilmesiyle, kavramlar, prosedürler ve en önemlisi onların birbirleriyle olan bağlantısı dâhil olmak üzere bilgi kümeleri, bazı ipuçları verilerek bilinçli farkındalık oluşturulmaktadır. Bu bilgi kümeleri, metin üzerinden eksik olan yorum aracılığıyla anlam kazanmaktadır. Böylece çerçeveleme bilgileri harekete geçiren bir bağlam sağlar. Fakat sonrasında metin ve bilgi tek başlarına bir oluşturamadıkları bağlamı, çerçeveler yoluyla metinlerin yorumlandığı, bilgi kümesinden bilgilerin alındığı bir bağlam oluşturulur (Cappella ve Jamieson, 1997).

Hürmüz Gelin Türküsü

Üçer mısralık üç bent ve iki mısralık bir nakarattan oluşan “Hürmüz Gelin” (146) türküsü, Ahmet Yardımcı tarafından Sinop yöresinden derlenmiştir.

Türkünün ana teması denizde boğularak ölen Hürmüz Gelin üzerine kurgulanmış olup söylem, ilk dördlükte

“Çeyizim sandıkta basılı kaldı

Elbisem duvarda asılı kaldı

Benim nâzlı yârim kimlere kaldı” mısraları ile ölen kişinin ağzından;

aktarılmaktadır. Dördlükte özellikle *Çeyizin basılı kalması*, *Elbisenin duvarda asılı kalması* söylemleri ölümü imleyen söylemlerdir. Her iki mısradaki söylem, dilin artistic unsurları ve ezginin katkısıyla aynı zamanda birer çerçeve söylemdir. Çeyiz evlenme ritüellerinin önemli unsurlarından birisi olup gelinin yeni kurduğu yuvasına kullanılmak üzere sandıkla birlikte götürdüğü evlilik öncesi hazırlıklara ait bir olgudur.

Türkünün diğer dördlüğü

“Haydin kızlar yola duralım

Hürmüz gelin geçecek onu görelim

Öğlen namazını biz de kılalım” mısraları ise ‘Haydi Kızlar’ ifadesinden gelinin arkadaşları olduğu anlaşılan üçüncü bir şahıs ağzından aktarılmaktadır.

Anadolu’nun birçok bölgesinde toplumun birer gelenek haline getirdiği uygulamalar görülmektedir. Ölen kişinin cenaze namazı kılınmadan önce yaşadığı evinin önüne getirilerek, özellikle kadınlardan oluşan komşu ve yakınlarından helallik alındıktan sonra cenaze namazı kılınıp defin edilmektedir. *“Hürmüz gelin geçecek onu görelim”* mısraı, ezgili metin bağlamında mecaz sanatıyla ölen bir kişinin ölmemiş kişi şeklinde çerçevelenerek sunulmuştur.

“Öğlen namazını biz de kılalım” mısraı cenaze namazının öğle namazı ifadesiyle şiire yansması, cenaze unsuru, artistik bir söylemle hüsn-i talil sanatından yararlanılarak çerçevelenmiştir. Bu mısraın diğer yorumu cenaze namazının kadınlar tarafından kılınmayışı nedeniyle sadece öğle namazını kılacakları biçiminde yorumlanabilir.

Dolaylı bir söylemle Hürmüz Gelin’in cenazesinin geçeceği söylenmektedir. Hürmüz Gelin’i temsilen tabutunun geçmesi imlenmektedir. Aynı dördlükte ‘öğlen namazı’ dolaylı bir söylemle cenaze namazı yerine çerçevelenmiştir.

Türkü metninde geçen, *“Üç gün evvel geldi gelin alıcı”* mısraı, düğün töreni sırasında gelini alanlar yerine dolaylam ile gelin cenazesini almak işlevi ile çerçevelenmiştir. onu istemeye gelenlere “gelin alıcı” ifadesiyle sitemkâr bir söylem ile oluşturulmuştur. Bu söylemden hareketle denizde boğulan Hürmüz Gelin’in, gönülsüz bir evlilik yapmamak için intihar ettiği düşünülebilir.

“Gümüş de kemer sıkmış ince belini” mısraıyla ölüm olgusu, en artistik söylemle çerçevelenmiştir. Bu söylem ve kemerin beli sıkması ölüm gerçeği ile alakalı olarak türkü içinde yer almaktadır. Ölüm gerçekliğinde ölen vücut ağırlaşarak şişer. Böylece sosyal gerçekliğe ait olan ve bilgi düzeyindeki bir içerik, sanatsal gerçeklik içine bir yansı değerinde girmiş olarak *“gümüş de kemer sıkmış ince belini”* mısraıyla türkünün dizelerinde yansıtılmaktadır.

Sonuç

Türk kültürünün artistik ama aynı zamanda sanatla gerçekliğin sınırlarının en silik olduğu biçimlerinden birisi olan türküler, halkın yaşam deneyimleri karşısındaki duyuş, düşünüş ve tutumlarını mısralara aktaran önemli biçimlerden birisidir.

Kültür, hem yapıcı, kurucu, üretici hem de biçimlendirici bir role sahiptir. Mûsikî kültürümüz içinde önemli bir yeri olan türküler, yakıldıkları bağlama dair önemli bir içeriği sanatın imkânları ile bünyelerinde barındırdıkları gibi geleceğe de bu içerikle bağlanma yeteneğine sahiptir. Halkın üzüntülerini, sevincini, hâdiseler karşısındaki duruşunu, geleneklerini, değerlerini, zevkini beğenilerini, itirazlarını kısacası her türlü varlığını, sanatın mücade ettiği nispette birer yansı değerinde ihtiva eden türkülerde hayatın geçiş evrelerinde mühim bir söylem hazinesi mevcuttur.

Özellikle düğün ve ölüm üzerine yakılmış çok sayıda türkü mevcuttur. Ölüm türküleri, Türk halk edebiyatı ve Türk halk mûsikîsi içinde ağıt biçiminin varlığına zemin hazırlamıştır. Bu türküler, psikolojik bir işleve sahip oldukları gibi birer bilgi ögesinin yansımaları olarak da önemli ve değerlidir. Ölüm olgusu, türkülerde bazen tüm sosyal/tabii gerçekliği ile bazen de dolaylı biçimde bir dönüşüme uğramış, göstergelere dönüşmüş olarak yer almıştır.

Çerçeveleme kuramı bağlamında, metin içinde çerçevelenen söylemler herşeyden evvel türkünün öncelikle hangi topluma ait olduğuna dair bilgi verir. Söylem biçimi, kullanılan sanatlar, metaforlar, göstergeler, kültür, dil, söylem stratejileri hakkında bilgi vermektedir.

Yukarıda incelediğimiz türkünün merkezinde, Hürmüz Gelin'in ölümü yer almaktadır. Ege bölgesine ait 'haydin' kelimesi, türküde, Hürmüz Gelinin geleneksel bağlamı hakkında bilgi verdiği görülmüştür. Henüz gelirken ölmüş olmanın, geleneksel söylemle muradını alamadan ölmenin ıstırabının, ilk dörtlükte yukarıda analiz edilen *çeyizin basılı kalması elbisenin duvarda asılı kalması* söylemleri ile çerçevelendiği tespit edilmiştir.

Ezgili metinde kullanılan ve birer çerçeveleme paketi işlevine sahip olan kelime, metafor ve semboller aracılığıyla şiirde ölümün nasıl ve ne şekilde işlendiğine dair bilgiler söylem ve kültür yoluyla ortaya çıkarılmıştır. Çünkü, kültür ve söylem, bir türkünün bağlamsal değerini ortaya koyan yegâne unsurlardır. Türküde Hürmüz Gelin'in ölme biçimi anlaşılamamakta ama genç yaşta muradına eremeden ölen bir gelin olgusu hakkında bilginin yer aldığı, açılmamış çeyiz ve giyilmemiş elbise çerçevelerinden anlaşılmıştır.

Türküde, ölüm sonrasına dair pratiklerden cenaze namazı, tabutun mezara götürülüşü, somut gerçekliğinden bir miktar dönüştürüme uğratılmış olarak sanatın imkânları ile söylem olarak çerçevelendiği tespit edilmiştir.

Türküde ölüm sonrası safhaya ait biyolojik bir gerçeklik olan vücudun şişmesi olgusunun, *gümüş kemer* kelimeleri ile sanatsal zeminde işlenerek çerçevelendiği tespit edilmiştir.

Yine türküde, evlenme geçiş evresi uygulamalarından birisi olan gelin alma ile ilgili olan gelin alıcısı kavramının sitemkâr bir söylemle ölüm olgusunu ifade etmek üzere çerçevelendiği görülmüştür.

Türkünün bağlamsal yaratımlarının esas alındığı yorumlama işleminde, söylem analizi ile tespit edilen çerçevelerin, "Hürmüz Gelin" türküsünde geçen ölüm unsurları aracılığıyla hem bağlam zamanına ait geleneksel algı ve uygulamalara ışık tutar nitelikte hem de yeniden dinlendiği bağlamlar içinde algılanıp anlamlandırılarak yorumlanmasına katkı sağlaması bu makalenin en mühim sonucudur.

Yazar Katkıları: Fikir: NF-İU; Tasarım: NF-İU; Denetleme: NF-İU; Kaynaklar: NF-İU; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi: NF-İU; Analiz ve/veya Yorum: NF-İU; Literatür Taraması: NF-İU; Yazıyı Yazan: NF-İU; Eleştirel İnceleme: NF-İU

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions: Concept : NF-İU; Design: NF-İU Supervision: NF-İU; Resources: NF-İU; Data Collection and/or Processing: NF-İU; Analysis and/or Interpretation: NF-İU; Literature Search: NF-İU; Writing Manuscript: NF-İU; Critical Review: NF-İU; Other: NF-İU

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Bateson, G.A. (1972). *Steps to an ecology of mind: Collected essays in anthropology, psychiatry, evolution and epistemology*. Chicago: Chicago University Press.
- Bauman, R. (2022). Performans olarak sözlü sanat. *Milli Folklor Dergisi* (Çev. Işıl Altun), 17(135), 271-289.
- Benford, R. D., Snow, D. A. (2000). Framing processes and social movements: An overview and assessment. *Annual Review of Sociology*, 26(1), 611-639.
- Cappella, J. N., Jamieson, K. H. (1997). *Spiral of cynicism. The press and the public good*. New York: Oxford University Press.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Akçağ Yayınları.
- Entman, R.M. (1993a). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58.
- Karabaş, S. (1999). *Bütüncül türk budunbilimine doğru*. Yapı Kredi Yayınları.
- Kılıç, D. (2022). *Ana akım medya kuramları*. Ö. Özer (Ed.), Çerçeveleme Kuramı (Framing Theory) (ss.143/166). Siyasal Kitabevi.
- Kocaman, A. (2009). Söylem üzerine. A. Kocaman (Ed.). *Dilbilim Söylemi* (ss. 1-11). Odtü Yayıncılık.
- Küçük Durur, E. (2011). İnşacı yaklaşım içinde çerçeveleme kuramı ve haberin çerçevesi. *Atatürk İletişim Dergisi*, (2), 21-31.
- Nisan, F. (2022). *Haberdeki çerçeve uygulama örnekleriyle çerçeveleme kuramı ve yöntemi*. Çizgi Kitabevi.
- Redeker, H. (1986). *Edebiyat estetiği*. Kuzey Yayınları.
- Tannen, D. (1979). What's in a frame? Surface evidence for underlying expectations. Roy O. Freedly (Ed.), *New Directions in Discourse Processing* (pp.137-181). Norwood, NJ: Ablex.
- Timuçin, A. (2011). *Estetikte anlam ve yorum*. Bulut Yayınları.
- Timuçin, A. (2017). *Estetik*. Bulut Yayınları.
- Van Grop, B. (2007). The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture Back in. *Journal of Communication*, 57(1), 60-78.